Atlanta stāsti

Sagatavoja ELĪNA GULBE,
elina.gulbe@lob.lv

Datu vākšanā Latvijas ligzdojošo putnu atlantam piedalās daudz brīvprātīgo, kas dabas novērojumu portālā Dabasdati.lv ziņo putnus, ko novērojuši savas dzīvesvietas un darbavietas apkārtnē. Daudzi arī dodas izbraukumos dabā, lai vāktu datus tieši atlantam. Liela daļa putnu vērotāju šai nodarbībai var pievērsties galvenokārt nedēļu nogalēs. Bet ir arī nedaudzi, kuriem atlanta datu vākšanai ir iespēja veltīt daudz vairāk laika. Šoreiz savā pieredzē dalās divi no viņiem. Aigars Kalvāns ir profesionāls ornitologs, kura darba pienākumos ir izbraucieni uz dažādām vietām visā Latvijas teritorijā. Lai kur dotos, viņš reģistrē visus putnu novērojumus, un Aigara "kontā" ir ļoti liela daļa no visiem ligzdojošo putnu atlanta datiem. Tatjana Ignatoviča ir vairāku putnu monitoringa programmu dalībniece un mērķtiecīgi papildinājusi savas zināšanas putnu pazīšanā, lai varētu iesaistīties datu vākšanā ligzdojošo putnu atlantam, tam veltot daudz laika un apsekojot lielas teritorijas, – un tas, kā izrādījās, kļuva par neaizmirstamu piedzīvojumu.

LIGZDAS UN DRONI

Aigars Kalvāns

Daudz atlanta kvadrātu jau tikuši diezgan labi apsekoti atlanta pirmajos gados, tāpēc tagad vairāk iznāk koncentrēties uz konkrētām sugām, kuru kvadrātā vēl trūkst. Ligzdošanas sezonā man kā vides ekspertam savas darbdienas iznāk daudz pavadīt mežā, un, darba braucienus plānojot, Dabasdatos atlanta statistikas sadaļā apskatos, kādas sugas nav reģistrētas kvadrātos, kuros nāksies iebraukt, arī – kādiem biotopiem jāpievērš uzmanība. Parasti arī izrakstu ap 20 kvadrātā vēl trūkstošās parastākās sugas, kam īpaši pievērst uzmanību. Savukārt retumi būs interesanti jebkurā gadījumā.

Trūkstošo sugu meklēšanā mērķtiecīgi izmantoju arī provocēšanu ar balss ierakstiem. Šādi var meklēt ne vien dzeņus, bet arī dažas parastās sugas, kuras ir vokāli aktīvas tikai ligzdošanas sezonas pašā sākumā, piemēram, zīlītes, dzilnīti, mizložņu.

Liels pluss ir tas, ka mums pieejama ne vien kvadrātu apsekotība pēc sugu skaita, bet arī procentuālā apsekotība pret prognozēto sugu skaitu kvadrātā, – kļūst interesantāk! Turklāt jauni

Foto: Ilze Kalvāne

atradumi var būt arī ļoti labi apsekotos kvadrātos. "Mājas kvadrātā" Ainažos 2022. gadā konstatēju pelēkās pīles ligzdošanu – jūlija beigās piekrastē ķerot bridējputnus, novēroju divas mātītes ar izvestiem perējumiem. 2023. gadā piekrastes dīķī vismaz mēģināja ligzdot divi meža zosu pāri. Pirmajā piekrastes putnu monitoringa uzskaitē Ainažos novēroju citroncielavu mātīti ar "makaroniem" knābī, otrajā uzskaitē turpat kāpu zonā zālēs netālu no takas atradu ligzdu ar mazuļiem (visus trīs apgredzenoju – jauna gredzenotā suga Ainažos!). Visu ligzdošanas sezonu Ainažu liedagā uzturējās jūras žagatu pāris, izrādīja uztraukuma uzvedību, dzenāja niedru liju. Mazuļus tomēr neizdevās atrast, varbūt perējums tika izpostīts. Vēlāk pāris no liedaga pazuda, bet tad tos novēroju barojamies uz arumiem tālāk iekšzemē. 2023. gadā apmeklēju pēdējos maz apsekotos kvadrātus Vidzemes ziemeļrietumos – Ziemeļu purvus, kur līdz šim nebiju bijis un gribēju izpētīt. Purvā ierodoties līdz ar saullēktu, konstatēju lietuvaiņus, dzeltenos tārtiņus, rubeņus.

Maija beigās–jūlijā kopā ar ģimeni vienmēr braucam ar laivām pa

Foto: Aigars Kalvāns

Zivjērgļu *Pandion haliaetus* mazuļi ligzdā.

mazajām upēm. Maršrutu plānojot, noskatos, kur kvadrātos trūkst zivju dzenīšu, upju tilbīšu, un braucam tur. Braukšana pa mazajām upītēm iznāk "ekstrēmāka" – dažbrīd vairāk ar laivu vilkšanu, ne laivošanu, bet ģimenei patīk. Tā esam izbraukuši vienu Iecavas posmu, Vitrupi un Vaidavu.

Nedēļu pirms Jāņiem ņemu atelpu, tad jūlija sākumā dodos divas nedēļas garā zivjērgļu ekspedīcijā. Zivjērgļa monitoringa ietvaros pirmo uzskaiti maijā jau veikuši brīvprātīgie monitoringa dalībnieki un darba kolēģi, pārbaudot zināmo ligzdu apdzīvotību. Jūlijā dodos otrajā uzskaitē – pārbaudīt visas apdzīvotās zivjērgļu ligzdas, gredzenot mazuļus tajās, kurām var piekļūt (dažām nevar), arī fotografējam pieaugušos putnus, lai nolasītu gredzenus. Latvijā pie ligzdām gredzenoti ir 30 % zivjērgļu mātīšu un gandrīz 50 % tēviņu. Šos darbus vieglāk veikt divatā, tāpēc šajā braucienā vienmēr ņemu līdzi kompanjonu, nakšņojam teltī. Divu nedēļu ekspedīcijā kopumā apsekojam nedaudz zem 100 ligzdām visā Latvijas teritorijā – ap 5–6 ligzdām dienā.

Zivjērgļu ligzdu pārbaudē daudz izmantoju dronu. Ar to var ļoti labi pārbaudīt ligzdas pat 600 m attālumā. Ja dronu lidina vienkārši ligzdas pārbaudei, tas daudz enerģijas nepatērē. Ja jālidina, ligzdu meklējot, "nonstopā ķemmēt" var 15–20 minūtes, tad drons sāk "kliegt", ka izlādējas baterija un jālido atpakaļ. Ligzdu apsekošanas braucienos ņemu līdzi četrus uzlādētus akumulatorus, bet iztukšotos uzlādēju mašīnā pārbraucienu laikā.

Drons var noderēt arī atlanta vajadzībām. Piemēram, izstrādātus kūdras laukus pie Bauskas parastā veidā nevarēja apsekot – pilni ar ūdeni, nevar piebrist, skatu aizsedz niedres, nav, kur pakāpties, lai teritoriju pārlūkotu, – bet ar dronu var pārbaudīt ideāli. Atradu niedru liju ligzdu, ziemeļu gulbju pāri ar mazuļiem.

2023. gadā bija kuriozs – redzēju, ka Dabasdatos ziņots zivjērgļu novērojums – redzēti divi putni ar uztraukuma uzvedību. Jauna vieta, "velk" uz ligzdu, jābrauc skatīties! Kļūdaini pierakstījis kvartālu apgabalu, aizbraucu, palaidu dronu un atradu ligzdu! Kad vēlāk centos Dabasdatos restaurēt datus, redzu – kaut kas "nesaiet kopā", atrastās ligzdas vieta nesakrīt ar ziņoto! Aizbraucu skatīties arī uz īsto vietu, bet tur ligzdu tomēr neatradu.

Interesantākais atklājums 2023. gadā man bija Jelgavas apkārtnē. Bija vieta, kur regulāri tika novērots vistu vanags, jāmēģina atrast ligzdu! Martā to mežu izstaigāju, bet neko neatradu. Vēl pēc pāris mēnešiem kolēģis ziņoja par atrastu apdzīvotu kāda putna ligzdu. Tad tomēr vistu vanags tur ligzdo! Aizbraucu jūnija sākumā tā kā uz vistu vanagu mazuļu gredzenošanu. Pieeju, redzu – koka pakājē nedaudz mēslu, tātad ligzda tiešām apdzīvota, viss kā nākas. Kad biju pakāpis kokā dažus metrus, parādījās melnā klija! Ligzdā bija viens 2–3 nedēļas vecs mazulis, tobrīd vēl negredzenojamā vecumā. Tas bija pārsteigums, jo Jelgavas apkārtnē ziņu par melnās klijas ligzdošanu nebija bijis vismaz 100 gadus. Kārlis Vilks pie Jelgavas bija atradis sarkanās klijas ligzdas 20. gs. 40. gados, kad viņš strādāja Ģintermuižā, bet melnajai klijai šeit nemaz nav "klasiskā" barošanās biotopa – ezeru, dīķu. Acīmredzot pēdējā laikā arī melnās klijas (ne tikai sarkanās) "atklājušas" barošanās iespējas izgāztuvēs. Arī Kurzemē ir melno kliju ligzdas rajonos attālāk no ūdenstilpēm.

MĀJAS APOGS UN CITI PIEDZĪVOJUMI

Tatjana Ignatoviča

Kad 2022. gada vasaras beigās aizgāju no darba, kurā biju nostrādājusi vairāk par 20 gadiem, zināju, ka vēlos darīt ko vairāk putnu labā un ka tam pienācis īstais laiks. Tāpēc vērsos pie Andra Dekanta, interesējoties par iespēju pilnvērtīgi iesaistīties datu vākšanā ligzdojošo putnu atlantam. Nākamais atlants būs tikai pēc 20 gadiem, tāpēc tagad, kad ir spēks un aizrautība, vēlējos pilnā mērā izmantot iespēju piedalīties. Biju gatava izpētes braucieniem veltīt vairākas dienas nedēļā un noslēdzu līgumu par darbu LOB īstenotā projekta ietvaros 2023. gada martā–jūnijā.

Mans galvenais uzdevums bija meklēt īpaši aizsargājamās sugas atlanta kvadrātos, kur trūka šo sugu novērojumu, un centos katrā kvadrātā sasniegt mērķi – vismaz piecas no šīm sugām. Vadījos pēc Andra izveidotās prioritāri apsekojamo kvadrātu kartes.

Laikā no marta līdz jūnijam ik nedēļu uz trim četrām dienām devos apsekot prioritāros kvadrātus. Dzīvoju mašīnā, kuru biju aprīkojusi ar visu nepieciešamo daudzmaz komfortablai gulēšanai, ēdiena gatavošanai un atpūtai. Braucienos devos uz dažādām vietām Latvijā, bet visvairāk darbojos Latgalē, kas ir mana dzimtā

Foto: Tatjana Ignatoviča

Laukirbe *Perdix perdix* Augšdaugavas novada Maļinovas pagastā, 29.05.2023.

Foto: Miks Stūrītis

puse. Galvenie rajoni, ko apsekoju, bija Latgales austrumos gar Krievijas un Baltkrievijas robežu – no Daugavpils un Krāslavas tālāk uz ziemeļiem līdz pat Alūksnei Vidzemē. Te bija daudz nepietiekami apsekotu kvadrātu, pierobežā tas bieži tā ir arī tāpēc, ka tur ir neizbraucami ceļi. Es ar savu džipu varēju izbraukāt dažādus "neceļus" un to arī darīju. Lai pārbaudītu biotopus, kur varētu būt retās sugas, braucu iekšā mežos. Martā uz meža ceļiem vairākkārt gadījās baisi brīži, kad šķita – tūlīt ar mašīnu "iesēdīšos", un būs jāmeklē traktors, lai izvelk! Palīdzību meklējot, būtu jādodas kilometriem tālu. Tomēr visur izdevās sekmīgi izbraukt.

Biju Valsts robežsardzē noformējusi caurlaidi, kas deva atļauju atrasties pierobežas joslā. Robežsargi mani arī vairākkārt apturēja pārbaudei. Protams, ka braukāšana mašīnā valsts robežas tuvumā, bieži apstājoties un ar tumbiņu atskaņojot putnu kliedzienus, ir aizdomīga, citiem nesaprotama rīcība. Arī citviet man dažreiz uzdeva jautājumus, ko daru, – kad mednieki vai zemes īpašnieki uztraucās par manu klātbūtni viņu īpašumā, īpaši nakts laikā, kad meklēju pūces. Bija neomulīgi naktī un "nekurienē" ar svešiniekiem skaidroties. Par laimi, cilvēki bija saprotoši.

Atlanta braucienos sāku doties no 20. marta. Pa dienu meklēju dzeņus, pa nakti – pūces, atbilstoši metodikai izmantojot provocēšanu ar balss ierakstiem. Ceļā devos no rīta līdz ar saullēktu. Jau iepriekš izplānoju maršrutu, lai izbraukātu vairākus prioritāros kvadrātus. Pievērsu uzmanību biotopiem, piemēram, lapkoku mežiem, kur var meklēt vidējo dzeni, pelēko dzilnu, mazo dzeni. Piemērotos biotopos meklēju mežirbes, vistu vanagus. Reģistrēju visas redzētās un dzirdētās sugas, rīta agrumā putnu rosība ir ļoti liela – sila strazdi, sila cīruļi, daudzi citi dziedātājputni.

Vienā dienā parasti apsekoju piecus sešus kvadrātus, daudzviet apstājoties un arī dodoties mežos, pļavās. Pēcpusdienā, kad putnu aktivitāte ir mazāka, apstājos paēst un atpūsties, saplānoju turpmāko maršrutu. Kad sāka krēslot, tos pašus kvadrātus izbraukāju, meklējot pūces, parasti līdz plkst. 0.30–1.00. Jāteic, ka Latgalē nav daudz pūču, jo ļoti izcirsti meži. Tomēr ausainās pūces, meža pūces un apodziņi dažviet ir.

Latgalē vairāk ir lauku putnu, netrūkst brūno čakstu. Toties nav palicis daudz mežu. Vēlējos atrast trīspirkstu dzeni, bet neizdevās, turklāt skaisti egļu meži, kas būtu derējuši trīspirkstu dzenim par dzīvesvietu, bija iezīmēti izstrādei. Dažviet aizsargājamie putni patvērušies sīkos mežu pudurīšos – vienā tādā atradu baltmugurdzeni un mežirbi, apkārt bija klaji lauki.

Maijā–jūnijā meklēju griezes, paipalas, upes ķauķus. Braucu un mērķtiecīgi meklēju upes ķauķus, jo vēlējos iegūt savā īpašumā vienu no atlanta krūzītēm (balvu par lielāko mēnesī reģistrēto noteiktas sugas novērojumu skaitu). Tas arī izdevās. Ar paipalām bija interesanti, ka visas konstatētās izdevās dzirdēt tikai vienā laika periodā jau sezonas beigās – nakts braucienos jau pēc Jāņiem (25.06.–07.07.), tiesa, ne Latgalē, bet visvairāk Zemgalē. Vasarā aktuāli bija ormanīši, mazie ormanīši un citi naktsputni, ko centos saklausīt pie aizaugušiem ūdeņiem, tomēr arī šo putnu Latgalē bija maz.

Dažreiz labi novērojumi gadījās pilnīgi nejauši. Vienā maija pēcpusdienā biju iebraukusi ar mašīnu pa zemes ceļu nostāk uz lauka, un, tur ieturot pusdienas, redzu – pa to pašu ceļu lēnām, mierīgi šurp nāk laukirbe, tad apstājas, paskatās uz visām pusēm un iesaucas. Man to pat izdevās nofilmēt. Laukirbe tur labu brīdi pastaigājās, te paknābājot barību, te pavērojot mani, tad pagriezās un tāpat mierīgi aizgāja atpakaļ, it kā manis tur nemaz nebūtu bijis.

Mājas apoga atrašana Zemgalē bija pilnīga nejaušība, sagadīšanās. Braucu naktsputnu maršrutā, cenšoties konstatēt griezes un paipalas. Tajā vietā piestāt un klausīties putnus nemaz nebiju plānojusi. Apstājos tāpēc, ka uz elektrības vadiem mēness gaismā pamanīju putna siluetu, par kuru uzreiz nevarēju pateikt, kas tas ir. Tas bija 7. jūlijā plkst. 2.52, un sapratu, ka putns, uz kuru skatos, ir mājas apogs. Pēc brīža uz blakus esošā lauksaimniecības tehnikas angāra pamanīju otru putnu, un radās jautājums – vai neredzu mājas apogu pāri, kas turklāt, iespējams, šajā teritorijā ligzdo? Pēc brīža viens no apogiem aizlidoja, bet drīz iedziedājās angāra iekšpusē, kamēr pirmais apogs turpināja sēdēt uz vadiem un vērot mani. Ne tonakt, ne atgriežoties šajā vietā nākamajā vakarā, par pāra ligzdošanu rast skaidrību neizdevās. Toties nākamajā dienā saņēmu ziņu no Edgara Smislova, kurš bija devies pārliecināties par šo atradumu. Viņš apstiprināja, ka izdevies pārliecinoši dokumentēt mājas apogu pāra ligzdošanu, turklāt pazīmes rādīja, ka pāris aprūpē mazuļus.

Plānoju piedalīties datu vākšanā arī šogad – pēdējā 3. Latvijas ligzdojošo putnu atlanta sezonā. Ar lielu nepacietību gaidu sezonas sākumu!

Summary

Stories of the Breeding Bird Atlas / Elīna Gulbe/

Two of the most active participants of the data collection campaign for the Third Latvian Breeding Bird Atlas, Aigars Kalvāns and Tatjana Ignatoviča, share their experience.